

Kanttelingen bij examenvragen

Havo-pilotexamen 2007 (eerste tijdvak)

Vraag 21 (p-waarde .56)

Kunnen redeneren over en met bronnen is, zoals in historische bewijsvoering 2 al werd gezegd, een van de belangrijkste historische vaardigheden waarover leerlingen moeten beschikken om historisch te kunnen denken en redeneren. Op deze vaardigheid werd bijvoorbeeld een beroep gedaan in een vraag in het pilotexamen havo 2007 (eerste tijdvak). Leerlingen behaalden voor deze vraag gemiddeld iets meer dan de helft van de maximaal te behalen zes punten (p-waarde was 56). Slechts weinig leerlingen hebben voor deze vraag helemaal geen punten behaald, terwijl minder dan een op de vijf leerlingen de volle zes punten hebben gekregen. Zie het schema hieronder.

0	1	2	3	4	5	6
6	6	27	7	3	5	18

Op een foto uit de jaren 1933-1945 staan rechters in toga. De foto is, aldus de toelichting, gebruikt op een tentoonstelling over de naziperiode in Duitsland. Bij de originele foto ontbreekt vermoedelijk een bijschrift, want de toelichting vermeldt verder dat de rechters hier waarschijnlijk de eed van trouw afleggen aan Hitler, de leider van de Duitse nazipartij, de NSDAP (de uitleg over Hitler in de vraag lijkt overbodig, maar was noodzakelijk omdat de persoon Hitler niet genoemd wordt in het examenprogramma).

De opdracht bij deze foto bestaat uit drie vragen. Het eerste deel van deze vraag mag leerlingen eigenlijk niet voor problemen stellen. Zij moeten onderbouwen waarom de foto geschikt is om een aspect van de nazidictatuur in Duitsland te laten zien. Van leerlingen mag verwacht worden dat zij weten dat de trias politica een belangrijke pijler is onder de democratie. Als deze pijler ontbreekt is dat een aanwijzing voor de dictatuur onder de nazi's. Gelukkig is de vraag voorzichtig geformuleerd 'de foto is geschikt om een aspect van de nazidictatuur te laten zien'. Uit het ontbreken van de scheiding der machten kan namelijk niet met zekerheid worden geconcludeerd dat er sprake is van een dictatuur of van een totalitaire staat. Niet elk land waarin geen sprake is van een onafhankelijke rechtspraak hoeft per se een dictatuur te zijn.

Betrouwbaarheid

De tweede vraag heeft betrekking op een zeer essentieel onderdeel van historische bewijsvoering, de betrouwbaarheid van bronnen. Leerlingen moeten een reden bedenken die de stelling onderbouwt dat de foto niet geschikt om te gebruiken in de tentoonstelling omdat de foto geen betrouwbaar beeld geeft van de rechtspraak in nazi-Duitsland.

Uit het antwoord op deze vraag 'De foto kan geënceneerd zijn/de houding van de rechters kan in de praktijk van de rechtsspraak anders zijn dan de foto suggereert' zou je kunnen/moeten concluderen dat foto's nooit betrouwbaar bronnenmateriaal vormen. Elke foto kan immers in principe geënceneerd zijn en daarmee de werkelijkheid geweld aan doen. Het is dan ook de vraag of deze vraag bijdraagt aan de juiste kritische houding ten opzichte van historische bronnen.

Het lijkt erop dat uitzonderingen, waarin er met foto's wordt gemanipuleerd, hier tot algemene norm worden gemaakt: foto's zijn niet betrouwbaar want ze kunnen bewerkt zijn. Het lijkt erop dat deze vraag is gebaseerd op het beroemdste voorbeeld van manipulatie met foto's. Op deze foto staan Lenin en Trotzky samen op het Rode Plein in Moskou. Het is 1 mei 1920 en Lenin houdt zijn 1 mei speech.

Nadat Stalin in Trotzky een vijand is gaan zien, werd Trotzky op latere kopieën weggeretoucheerd.

Om te laten zien hoe eenvoudig dat is heeft Spaarnestad dat in 2009 nog eens overgedaan (zie de foto hieronder).

Representatief

In de laatste vraag moeten leerlingen een argument bedenken voor de stelling dat deze foto niet geschikt is om te gebruiken op de tentoonstelling omdat deze niet representatief is voor de rechtspraak in nazi-Duitsland. Het antwoordmodel suggereert dat de rechters de eed vrijwillig aflegden: 'Het is op grond van deze foto niet duidelijk of alle rechters zich zo met het nazi-regime identificeerden dat zij de Hitlergroet brengen/hoe representatief deze groep rechters is voor alle rechters'. Als er sprake is van vrijwilligheid dan kun je je inderdaad afvragen of deze groep representatief is voor alle rechters. Maar als je ervan uitgaat dat er in een dictatuur geen sprake is van vrijwilligheid en dat het onwaarschijnlijk is dat een rechter vrijwillig afziet van een basisprincipe van de rechtsstaat, de onafhankelijkheid van rechters, dan valt moeilijk in te zien waarom deze groep niet representatief zou zijn voor andere rechters. Juist ook omdat het niet om een individuele rechter, maar om een groep gaat. Een ander bezwaar tegen dit soort vragen is, dat je als leerling, ongeacht het onderwerp van de vraag altijd als antwoord kunt geven dat één persoon (of zoals in dit geval een groep), niet representatief hoeft te zijn voor de hele groep.

Ook bij vragen over betrouwbaarheid kunnen leerlingen overigens vaak volstaan met een standaardantwoord. Bijvoorbeeld in een vraag uit het vmbo-examen van 2011 over de slag in de Javazee.

Bron

Deze foto van rechters in toga uit de jaren 1933-1945 is gebruikt op een tentoonstelling over de naziperiode in Duitsland

Toelichting Waarschijnlijk leggen de rechters hier de eed van trouw af aan Hitler, de leider van de Duitse nazipartij, de NSDAP.

Gebruik de bron

Drie uitspraken:

- 1 Deze foto is geschikt om een aspect van de nazidictatuur in Duitsland te laten zien.
- 2 Deze foto is niet geschikt voor dit doel, omdat deze foto geen betrouwbaar beeld geeft van de rechtspraak in nazi-Duitsland.
- 3 Deze foto is niet geschikt voor dit doel, omdat deze foto niet representatief is voor de rechtspraak in nazi-Duitsland.

6p Ondersteun elke uitspraak, telkens met één argument.

Antwoordmodel

maximumscore 6

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Bij 1:

- Op de foto brengen de rechters de Hitlergroet, waaruit blijkt dat er geen onafhankelijke rechtsspraak meer is / dat de scheiding der machten is afgeschaft / Duitsland een totalitaire staat is geworden 2

Bij 2:

- De foto kan geënceneerd zijn / de houding van de rechters kan in de praktijk van de rechtsspraak anders zijn dan de foto suggereert 2

Bij 3:

- Het is op grond van deze foto niet duidelijk of alle rechters zich zo met het nazi-regime identificeerden dat zij de Hitlergroet brengen / hoe representatief deze groep rechters is voor alle rechters 2

Vmbo-pilotexamen 2011 (eerste tijdvak)

Vraag 28 (p-waarde .55) en 29 (p-waarde .80)

De slag in de Javazee

De bron bij deze opdracht is een beschrijving van een documentaire uit 1995 over de Slag in de Javazee bij Indonesië:

Voor het maken van een documentaire sprak een Nederlandse regisseur met 250 ooggetuigen. Deze kwamen uit Japan, Nederland en de Verenigde Staten. Ze werden allemaal persoonlijk bezocht om hun verhaal te doen over de Slag in de Javazee. Deze slag, die plaatsvond in 1942, werd verloren door de Amerikanen en de Nederlanders. Uiteindelijk werd de documentaire gemaakt op basis van 50 van deze ooggetuigenverslagen.

De documentaire gaat over de Slag in de Javazee. Nederland en de Verenigde Staten verloren die slag van Japan. Dit verlies had gevolgen voor het bestuur van Indonesië.

De eerste vraag bij deze bron luidt:

1p Noem één gevolg van deze slag voor het bestuur van Indonesië.

Zo gesteld, een merkwaardige vraag. De bron biedt namelijk geen enkele relevante informatie die een leerling kan gebruiken voor het beantwoorden van de vraag. De leerling heeft zelf waarschijnlijk geen kennis van de slag in de Javazee want deze slag komt niet voor in de examensyllabus. Aan de bron kan hij echter ook geen gegevens ontleen over het belang van de slag, noch over de gevolgen. Hij weet alleen dat de Amerikanen en Nederlanders de slag hebben verloren van de Japanners.

Deze vraag vooronderstelt dat de leerlingen (conform de syllabus) weten dat Indonesië in 1942 door de Japanners werd bezet. Omdat de leerlingen niet hoeven te weten wanneer de Japanners in dat jaar Indonesië hebben bezet, noch wanneer de slag in de Javazee precies plaatsvond, kunnen de leerlingen deze vraag niet met zekerheid beantwoorden. Omdat het om een gevolg gaat dat leerlingen geacht worden te kennen kan het antwoord niet anders luiden dan dat Japan hierna Indonesië veroverde. Des te merkwaardiger dat het antwoord in de verleden tijd is geformuleerd: 'Uit het antwoord moet blijken dat Japan Indonesië bezet/veroverd had/het bestuur overgenomen had/het Nederlandse bestuur verdreven/afgezet had (en vervangen door een Japans/Indonesisch bestuur).'

Dat de p-waarde niet hoger uitkomt dan 55 is mogelijk het gevolg van het feit dat leerlingen dachten dat zij op specifieke kennis van de slag in de Javazee werden bevraagd.

De maker van de vraag beschikt duidelijk over kennis van de slag in de Javazee (27 en 28 februari 1942) die de leerlingen niet bezitten, mogelijk heeft hij zich bij het maken van de vraag gebaseerd op Wikipedia waar staat: De Slag in de Javazee was een mislukte poging van een geallieerd eskader onder commando van de Nederlandse schout-bij-nacht Karel Doorman om in de Javazee een Japanse invasievloot met troepen voor de aanval op Java tegen te houden. Wikipedia beschrijft ook het gevolg: 'De pogingen om de landing van Japanse troepen op Java te verhinderen waren mislukt'.

In een tweede vraag bij deze bron wordt gesteld:

2p Iemand beweert dat de documentaire uit 1995 betrouwbaar is. Iemand anders beweert dat de documentaire juist niet betrouwbaar is.

De leerling moet voor beide beweringen een argument geven.

Zo op het eerste gezegd een mooie evaluatievraag. Als de leerling nooit geleerd heeft welke criteria ze moeten gebruiken om de betrouwbaarheid van een bron (in relatie tot de vraagstelling) te beoordelen is het een pittige analyse- en evaluatievraag en waarschijnlijk zelfs creatie vraag. Maar als de leerling, zoals je mag verwachten op basis van het examenprogramma wel op een systematische manier geoefend heeft met deze criteria, dan wordt er van de leerling niet meer gevraagd dan zijn kennis over betrouwbaarheid toe te passen. Het herkennen van signaalwoorden als 'ooggetuigen' en 'vijftig jaar na dato' is dan voldoende om het antwoord te geven. De inhoud van de bron doet er dan verder eigenlijk niet meer toe.

Kun je van een documentaire als geheel, die je bovendien niet gezien hebt, zeggen of deze al dan niet betrouwbaar is? Moet je leerling niet eerder vragen of de documentaire een betrouwbaar beeld van het verloop of de afloop van de slag in de Javazee geeft? Of, in hoeverre geeft de documentaire een eenzijdig beeld van de slag in de Javazee? Maar deze vragen kun je natuurlijk niet beantwoorden als je de documentaire niet gezien hebt.

De bron is in deze vraag niet relevant. Er is geen vraagstelling die specifiek betrekking heeft op deze documentaire of over deze veldslag. De vraag had evengoed kunnen luiden, waarom is een documentaire, waarin ooggetuigen aan het woord komen, aan de ene kant betrouwbaar, maar aan de andere kant onbetrouwbaar. Geen wonder dat de vraag een p-waarde had van 80.

Vragen

Bron

Een beschrijving van een documentaire uit 1995 over de Slag in de Javazee bij Indonesië: Voor het maken van een documentaire sprak een Nederlandse regisseur met 250 ooggetuigen. Deze kwamen uit Japan, Nederland en de Verenigde Staten. Ze werden allemaal persoonlijk bezocht om hun verhaal te doen over de Slag in de Javazee. Deze slag, die plaatsvond in 1942, werd verloren door de

Amerikanen en de Nederlanders. Uiteindelijk werd de documentaire gemaakt op basis van 50 van deze ooggetuigenverslagen.

Gebruik de bron

1p De documentaire gaat over de Slag in de Javazee. Nederland en de Verenigde Staten verloren die slag van Japan. Dit verlies had gevolgen voor het bestuur van Indonesië.

Noem één gevolg van deze slag voor het bestuur van Indonesië.

2p Iemand beweert dat de documentaire uit 1995 betrouwbaar is. Iemand anders beweert dat de documentaire juist niet betrouwbaar is.

Geef voor beide beweringen een argument. Doe het zo: betrouwbaar, omdat ... (geef argument). niet betrouwbaar, omdat ... (geef argument).

Slavernij

In het antwoord op de vraag of de foto van rechters die een eed afleggen op Hitler betrouwbaar was werd gesteld dat de foto geënceneerd kan zijn en daarmee onbetrouwbaar was als historische bron. In de vraag hoefden leerlingen niet te redeneren met de bron, een beschrijving van de foto had kunnen volstaan.

Anders is dat met onderstaande opdracht afkomstig van de website Beyond the Bubble (History Assessment of Thinking) van Stanford University. In deze opdracht moeten leerlingen laten zien in hoeverre zij in staat zijn om niet alleen te redeneren over, maar ook met een bron.

In de toelichting op de vraag wordt genuanceerder met foto's als bron omgegaan dan in het geval van de 'rechters'. 'Historische documenten vormen geen perfect venster op het verleden', zo wordt gezegd. Elke historische bron heeft zijn sterke en zwakke punten als bewijsmateriaal voor uitspraken over het verleden. In deze opdracht moeten leerlingen dan ook zowel een sterk als een zwak punt van de bron laten zien.

Bron

Deze foto is genomen in Georgia in 1903.

Hutten waarin slaven werden gehouden die bestemd waren voor de slavenmarkt – De beroemde Hermitage plantage in Savannah (Georgia). Underwood & Underwood Publishers, 1903.

Gebruik de bron

1. Hoe kun je deze foto gebruiken als bewijs voor de omstandigheden waaronder slaven leefden?
2. Wat maakt de bron minder bruikbaar als bewijs voor de omstandigheden waaronder slaven leefden?

Opvallend is dat waar de leerling in de opdracht over de rechters onder het nazi-regime juist moesten zeggen dat de foto geënceneerd, een vergelijkbaar antwoord op deze (tweede) vraag als minder juist werd bestempeld:

Question 2: What about this source might make it **less** useful as evidence of the living conditions of slaves?

Because the photo was taken in 1903, it is not an actual plantation, but just a replica, which obviously is not as historically accurate as an original photograph.

De leerling begrijpt dat een foto die is genomen in 1903, dus na de afschaffing van de slavernij, om die reden minder betrouwbaar is en hij gaat zelfs in op de mogelijkheid dat het hier om, wat hij noemt, een replica gaat en dat de situatie dus geënceneerd kan zijn.

Een overeenkomst tussen beide vragen is dat leerlingen in beide gevallen niet echt bezig zijn met historisch onderzoek. Het gaat telkens om een vraag van het type 'stel dat'. Stel je richt een tentoonstelling in over het nationaalsocialisme of stel, je doet onderzoek naar slavernij, hoe betrouwbaar is dan deze foto.

Getoetst wordt in hoeverre leerlingen kennis hebben van het instrumentarium van de historicus, in dit geval van bronnenkritiek. Leerlingen moeten laten zien dat zij op een verantwoorde manier met bronnen kunnen omgaan (in het Engels sourcing genoemd),

Referenties

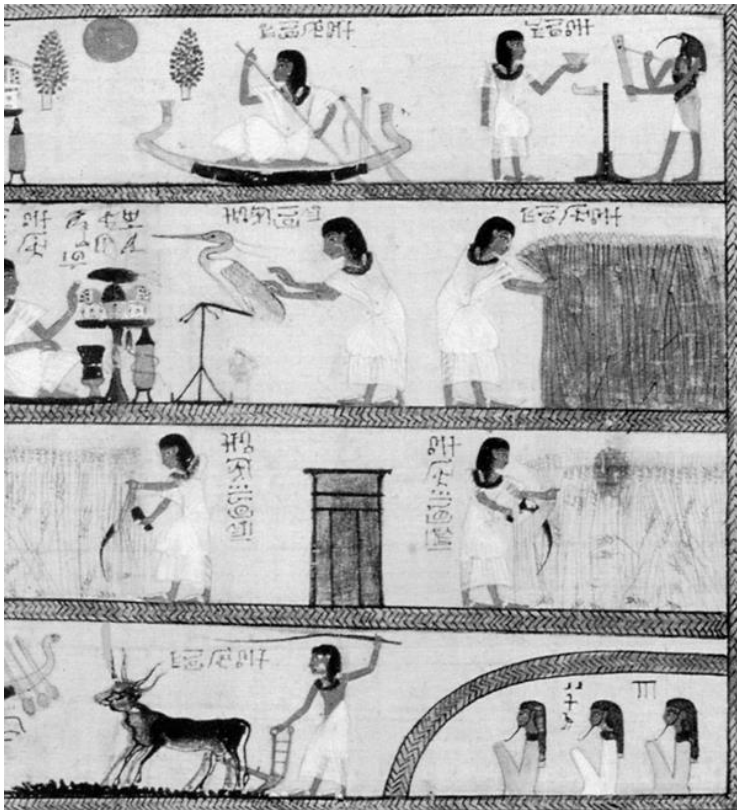
- [Sovjet Russian Photos Correction](#)
- [Berghe, Gie van den \(2011\) Kijken zonder zien. Omgaan met historische foto's, Kalmthout: Uitgeverij. Pelckmans,](#)
- [Beyond the Bubble.](#)

Vwo-examen 2011 (eerste tijdvak)

Vraag 4 (p-waarde .67)

Vraag 4 in het vwo-examen 2011, eerste tijdvak, staat een vraag naar aanleiding van een afbeelding uit een dodenboek dat gevonden is in een graf van een Egyptische schrijver. De vraag, die een p-waarde had van 67, werd ingeleid door een korte tekst.

De Egyptenaar Nakht is rond 1350 v. Chr. schrijver in de tempel van Karnak. In zijn graf vinden archeologen zijn "dodenboek". De Egyptenaren geven overledenen dodenboeken mee die vol magische teksten en afbeeldingen staan die de overledene moeten beschermen en in het hiernamaals tot leven moeten wekken:

Toelichting (van boven naar onder)

1e regel: Nakht vaart met een boot naar de hemel en spreekt met de god Thot, god van de schrijvers.

2e regel: Nakht eet en inspecteert het graan.

3e regel: Nakht oogst graan.

4e regel: Nakht bewerkt zijn land.

Als je inleidende tekst bij de bron leest verwacht je een opdracht die betrekking heeft op de religieuze overtuiging van de Egyptenaren en meer in het bijzonder op hun opvattingen over het leven na de dood.

Als je de afbeelding bekijkt lijkt een opdracht over werkzaamheden van de Egyptenaren meer voor de hand te liggen. En dat lijkt te kloppen, de vraag heeft namelijk betrekking op arbeidsdeling. Dan verwacht je bijvoorbeeld een vraag als: Was er, afgaand op deze bron, sprake van arbeidsdeling in het oude Egypte? Maar dat is niet het geval; sterker nog, de vraag gaat ook helemaal niet over arbeidsdeling, maar over historische bewijsvoering.

De vraag luidt namelijk: In een debat tussen historici rijst de vraag of je op grond van deze bron kunt concluderen dat er in de vroege stedelijke gemeenschappen sprake is van arbeidsdeling. Leg uit dat de bron door de aard ervan geen sterk bewijs levert voor deze conclusie.

Van de leerlingen wordt dus niet verwacht dat zij een analyse maken van de afbeelding uit het dodenboek, maar dat zij redeneren over de bron, over de plaats waar de bron gevonden is en over de aard van de bron. Uit het antwoord wordt duidelijk waarom in de inleiding wordt gezegd: 'De

Egyptenaren geven overledenen dodenboeken mee die vol magische teksten en afbeeldingen staan die de overledene moeten beschermen en in het hiernamaals tot leven moeten wekken¹. Het antwoord luidt namelijk:

Dit dodenboek kan geen sterk bewijs leveren voor deze conclusie, omdat dodenboeken geen reëel maar een ideaal beeld weergeven / zijn doortrokken van magische en goddelijke elementen. Er kan dus moeilijk feitelijke informatie aan worden ontleend.

Dodenboeken geven geen reëel beeld van de werkelijkheid, aldus het antwoord. Een conclusie die leerlingen, die in de brugklas kennis hebben gemaakt met de manier waarop de oude Egyptenaren aan de oevers van de Nijl in hun levensonderhoud voorzagen, niet snel zullen trekken. Zeker niet als dat verhaal is gelardeerd met vergelijkbare afbeeldingen als die in deze bron. De afbeeldingen over het ploegen en oogsten, over de jacht op watervogels zijn blijkbaar niet ontleend aan de alledaagse Egyptische werkelijkheid, maar aan de fantasie van de schilder over het alledaagse leven in het hiernamaals. Blijft natuurlijk wel de vraag waarop de schilder dan zijn fantasie heeft gebaseerd, of was deze misschien afkomstig uit een goddelijke inspiratie? Of verwacht de bedenker van deze opdracht dat een leerling redeneert dat als de schilder een menselijke figuur afbeeldt met een vogelkop die een punt zet op een plankje, wat duidelijk niet realistisch is in de echte wereld, dat dan ook de andere afbeeldingen moeten berusten op fantasie.

Als dit zo is, dan moeten Egyptologen de geschiedenis van het oude Egypte waarschijnlijk grotendeels herschrijven. Misschien hebben de Egyptenaren wel gebruik gemaakt van tractoren en combines.

Noten

1. Deze informatie is afkomstig van de [website van het Rijksmuseum van Oudheden](#) in Leiden.
2. [Jona Lendering. De positivistische misvatting.](#)

Het is aardig bovenstaande opdracht eens te vergelijken met een vraag uit een vwo-examen.

In 1930 werd bij graafwerkzaamheden bij een huis in Simpelveld (Limburg) een Romeinse sarcofaag (in dit geval een kist voor crematieresten) aangetroffen uit de periode 200-250.

Toelichting

De kist is van binnen met reliëfs versierd. Afgebeeld is een vrouw, liggend op een rustbed. Naast haar zijn haar huis, meubels en ander huisraad te zien. Verschillende grafgiften zoals gouden sieraden en een zilveren spiegeltje lagen in de kist.

Van leerlingen wordt gevraagd uit te leggen of deze bron gebruikt kan worden om een viertal stellingen over de Romeinse tijd in de omgeving van Simpelveld te ondersteunen:

- 1 Er was sprake van romanisering in deze omgeving.
- 2 Er waren grote sociale verschillen in de samenleving.
- 3 In de derde eeuw waren er nog Romeinse legioenen.
- 4 De eigenaren van de sarcofaag geloofden in een leven na de dood.

Stelling één wordt volgens het antwoordmodel ondersteund: De bron kan wel worden gebruikt om stelling 1 te ondersteunen, want de vorm van de sarcofaag / de kleding van de vrouw / de manier van bijzetten laat zien dat de Romeinse levensstijl was overgenomen in deze omgeving.

Een, op z'n minst, opvallende redenering. Zoals uit diverse examenvragen blijkt wordt van leerlingen verwacht dat zij zeer kritisch zijn als een uitspraak gebaseerd is op slechts één bron. Is deze dan wel representatief? Het gaat om een Romeinse sarcofaag, dat staat al in de inleiding, dat hoeven de leerlingen dus niet af te leiden uit vorm of inhoud van de sarcofaag. Maar wie erin begraven is, wordt niet duidelijk. Het kan dus heel wel gaan om een Romeinse dame en in dat geval is er dus geen sprake van Romanisering, nog afgezien van het feit dat de vondst van slechts én sarcofaag geen generalisatie toelaat.

Dat je op basis van deze ene bron niet mag generaliseren beseft de maker van de vraag wel met betrekking tot de tweede stelling: 'De bron kan niet worden gebruikt om stelling 2 te ondersteunen, want hoewel de sarcofaag duidt op rijkdom geeft dit geen aanwijzing of dit uitzonderlijk was / of er veel armen waren.'

Dat de bron geen antwoord mogelijk maakt op de aanwezigheid van Romeinse legioenen in dit gebied en in deze periode is evident.

Wat mij betreft niet evident is dat deze vondst aanwijzingen geeft voor een geloof in een leven na de dood, zoals het antwoordmodel meent: 'De bron kan wel worden gebruikt om stelling 4 te ondersteunen, want de afbeeldingen en grafgiften wijzen op een geloof in een leven na de dood (waarin de grafgiften van pas komen).'

Leerlingen kunnen deze conclusie namelijk niet trekken op basis van de huiselijke voorwerpen en sieraden die in een sarcofaag zijn gevonden. De makers van de vraag gaan ervanuit dat leerlingen eerder hebben geleerd, op basis van andere bronnen of combinaties van bronnen dat dergelijke vondsten wijzen op een geloof in een leven na de dood. Zonder deze kennis kun je een dergelijke conclusie nooit trekken op basis van de vondst van dergelijke voorwerpen in één grafkist. Ook tegenwoordig krijgen mensen, vaak om emotionele redenen, geregeld voorwerpen mee in een grafkist, zonder dat de overledene gelooft in een leven na de dood.

Grappig is dat degene die deze sarcofaag heeft gevuld met voorwerpen ervanuit gaat dat aardse voorwerpen als meubels ook bruikbaar zijn in het hiernamaals en dat de doden dezelfde voorkeur hebben wat sieraden betreft als de levenden. Mocht deze veronderstelling juist zijn, dan zouden, naar analogie hiervan, de afbeeldingen op de grafschildering uit de Egyptische bron ook wel een realistische weergave van de aardse wereld kunnen zijn.

Vwo-examen 2013 (eerste tijdvak)

Vraag 4 (p-waarde .79)

In het vwo-geschiedenisexamen 2013, eerste tijdvak, werd over deze sarcofaag een vraag gesteld, die de leerlingen niet voor onoverkomelijke problemen stelde, getuige de p-waarde van 79.

De vraag werd met een korte tekst ingeleid en was voorzien van een afbeelding.

In 1930 werd bij graafwerkzaamheden bij een huis in Simpelveld (Limburg) een Romeinse sarcofaag (in dit geval een kist voor crematieresten) aangetroffen uit de periode 200-250.

Toelichting

De kist is van binnen met reliëfs versierd. Afgebeeld is een vrouw, liggend op een rustbed. Naast haar zijn haar huis, meubels en ander huisraad te zien. Verschillende grafgiften zoals gouden sieraden en een zilveren spiegeltje lagen in de kist.

De leerlingen moeten uitleggen of deze bron gebruikt kan worden om een viertal stellingen over de Romeinse tijd in de omgeving van Simpelveld te ondersteunen:

- 1 Er was sprake van romanisering in deze omgeving.
- 2 Er waren grote sociale verschillen in de samenleving.
- 3 In de derde eeuw waren er nog Romeinse legioenen.
- 4 De eigenaren van de sarcofaag geloofden in een leven na de dood.

Wat weten we over de hierboven afgebeelde “dame van Simpelveld”, vraagt Jona Lendering zich in een van zijn wekelijkse blogs onder het kopje Methode op Maandag af? (2) Vervolgens somt hij op. Ze woonde in de buurt van het Zuid-Limburgse Simpelveld, want daar is de sarcofaag gevonden. Ze droeg sieraden, want die zijn in de grafkist aangetroffen. Ze werd gecremeerd, want haar stoffelijke resten lagen daar eveneens in. Dit zijn de harde feiten.

Vervolgens speculeert hij over wat hier niet is gevonden, maar waarover we wel informatie van elders hebben over deze periode: de known unknowns. 'Ik durf wel voor mijn rekening te nemen' meent hij, 'dat de nabestaanden van de dame van Simpelveld rijk zijn geweest, want anders kon je zo'n unieke sarcofaag niet laten maken. Ze zal ook wel in een groot landhuis hebben gewoond, waar knechten en slaven het werk deden. Haar kleren zullen niet goedkoop zijn geweest. Afgaande op de normale demografische gegevens zal ze rond haar vijftiende zijn getrouwd met een man van vijftientig en had ze zes kinderen, waarvan er drie moeten zijn overleden voor hun moeder.'

In hoeverre sluit het antwoordmodel dat bij het examen geleverd wordt, aan op deze informatie?

Stelling één wordt volgens het antwoordmodel ondersteund: De bron kan worden gebruikt om deze stelling te ondersteunen, want de vorm van de sarcofaag / de kleding van de vrouw / de manier van bijzetten laat zien dat de Romeinse levensstijl was overgenomen in deze omgeving. Een, op z'n minst, opvallende redenering. Zoals uit diverse examenvragen blijkt wordt van leerlingen verwacht dat zij zeer kritisch zijn als een uitspraak gebaseerd is op slechts één bron (een bron is geen bron, zoals Jona Lendering het meermaals heeft verwoord) . Is deze bron dan wel representatief? Het gaat om een Romeinse sarcofaag, dat staat al in de inleiding, dat hoeven de leerlingen dus niet af te leiden uit vorm of inhoud van de sarcofaag. Maar wie erin begraven is, wordt niet duidelijk. Het kan dus heel wel gaan om een Romeinse dame en in dat geval is er dus geen sprake van Romanisering, nog afgezien van het feit dat de vondst van slechts één sarcofaag geen generalisatie toelaat.

Dat je op basis van deze ene bron niet mag generaliseren beseft de maker van de vraag wel met betrekking tot de tweede stelling: 'De bron kan niet worden gebruikt om stelling twee te ondersteunen, want hoewel de sarcofaag duidt op rijkdom geeft dit geen aanwijzing of dit uitzonderlijk was / of er veel armen waren.' Jona Lendering durft het, zoals we zagen, wel aan om op basis van circumstantial evidence, op zijn minst aan te nemen dat het hier om het graf van een rijke dame gaat, maar het is de vraag of van leerlingen gevraagd mag worden dat zij over zodanige voorkennis beschikken dat zij een dergelijke conclusie kunnen trekken.

Dat de bron geen antwoord mogelijk maakt op de aanwezigheid van Romeinse legioenen in dit gebied en in deze periode lijkt me evident.

Wat mij betreft niet evident is dat deze vondst aanwijzingen geeft voor een geloof in een leven na de dood, zoals het antwoordmodel meent: 'De bron kan wel worden gebruikt om stelling vier te ondersteunen, want de afbeeldingen en grafgraven wijzen op een geloof in een leven na de dood (waarin de grafgraven van pas komen).'

Leerlingen kunnen deze conclusie namelijk niet trekken op basis van de huiselijke voorwerpen en sieraden die in één sarcofaag zijn gevonden. De makers van de vraag gaan ervanuit dat leerlingen eerder hebben geleerd, op basis van andere bronnen of combinaties van bronnen dat dergelijke vondsten wijzen op een geloof in een leven na de dood. Zonder deze kennis kun je een dergelijke conclusie nooit trekken op basis van de vondst van dergelijke voorwerpen in één grafkist. Ook tegenwoordig krijgen mensen, vaak om emotionele redenen, geregeld voorwerpen mee in een grafkist, zonder dat de overledene gelooft in een leven na de dood.

Grappig is dat degene die deze sarcofaag heeft gevuld met voorwerpen ervanuit gaat dat aardse voorwerpen als meubels ook bruikbaar zijn in het hiernamaals en dat de doden dezelfde voorkeur hebben wat sieraden betreft als de levenden. Mocht deze veronderstelling juist zijn, dan zouden, naar analogie hiervan, de afbeeldingen op de grafschildering uit de Egyptische bron uit de volgende vraag ook wel een realistische weergave van de aardse wereld kunnen zijn.

Havo-pilotexamen 2014 (eerste tijdvak)

Vraag 13 (p-waarde .35)

In het pilotexamen havo 2014 (eerste tijdvak) stond een opdracht die slecht werd gemaakt (p-waarde 35). Ongeveer een derde van de leerlingen behaalde nul punten en niet meer dan negen procent haalde de maximale score.

Waarom deze opdracht zo slecht werd gemaakt is niet zo gemakkelijk te achterhalen. Mogelijk spelen zowel de datering, de Duitse uitdrukking als het antwoordmodel een rol. Het is niet eenvoudig deze prent te dateren. Op de prent zelf ontbreekt een datering. In de toelichting wordt gezegd dat het een prent is uit 1870. Pas na intensief zoeken en min of meer bij toeval kwam ik erachter dat de prent op 22 augustus 1870 is verschenen in het Oostenrijkse humoristische tijdschrift Kikeriki.

Hoe belangrijk een juiste datering van een prent is wordt duidelijk uit een opdracht van David Williamson, een Engelse historicus die aantal boeken schreef over de geschiedenis van Duitsland. De prent maakt in diens [opdracht](#) deel uit van een serie bronnen over de Duitse eenwording. Volgens hem gaat het om een Zuid-Duitse spotprent uit de herfst van 1866. In de opdracht moeten de leerlingen de prent vergelijken met een geschreven bron. Om het maximale aantal punten te verdienen moeten zij duidelijk maken dat de meerderheid van de kleine Duitse staten, ondanks het feit dat zij lid waren van de tolunie, in de Oostenrijks-Pruisische oorlog van 1866 tegen Pruisen vochten. De spotprent is volgens hem een commentaar op de annexatie van Hannover, Hessen-Kassel, Nassau en de stad Frankfurt door Pruisen in september 1866. De leerlingen moeten er ook op wijzen dat men in de zuidelijke Duitse staten na 1867 steeds meer tegen de eenheid was.

Op een [academische geschiedenisencyclopedie](#) wordt gezegd dat de prent betrekking heeft op de november verdragen in 1870. In engere zin kan dit uiteraard niet juist zijn. De prent is immers al verschenen op 22 augustus 1870. Toch is deze verwijzing minder gek dan op het eerste gezicht lijkt. Na de Pruisisch-Oostenrijkse oorlog van 1866 hadden de Noordduitse staten zich in 1867 onder leiding van Pruisen de Noord-Duitse Bond gevormd. Na de aanval van Frankrijk op Pruisen in 1870 hadden de Zuid-Duitse staten, tot verrassing van Frankrijk, steun verleend aan Pruisen. Een vereniging tussen de Zuid-Duitse en Noord-Duitse staten lag, in het verlengde van wederzijds bijstandverdragen, al vanaf 1867 voor de hand. In november 1870 sloten de Zuid-Duitse staten Beieren, Württemberg, Baden en Hessen zich bij de Noord-Duitse bond aan. In feite kwam hiermee de Duitse eenwording tot stand: 'Die Reichseinigung war vollzogen und das Deutsche Reich wurde gegründet, wenn auch „von oben“' (zie kader).

In tegenstelling tot wat in het antwoordmodel wordt vermeld is de prent, volgens mij, dan ook geen voorspelling van de manier waarop de Duitse eenheid tot stand komt, maar een voorspelling van de situatie in Duitsland na de eenwording.

Der Kanzler verbarg seine Ergriffenheit nicht: „Nun wäre der bayerische Vertrag fertig und unterzeichnet. Die deutsche Einheit ist gemacht, und der Kaiser auch!“ Die Uhr zeigte zehn am Abend dieses 23. November 1870. Im Salon der Villa Jesse zu Versailles hatten der norddeutsche Bundeskanzler Graf Otto von Bismarck und der bayerische Staatsminister des königlichen Hauses und des Äußern, Graf Otto von Bray-Steinburg ein historisches Dokument mit ihrem Namen besiegelt: den „Vertrag, betreffend den Beitritt Bayerns zur Verfassung des Deutschen Bundes“.

Bismarcks Pressereferent Busch sammelte emsig die noch nassen Federn ein. Den Kanzler düsterte es nach Champagner: „Bringen Sie uns noch eine von diesem. Es ist ein Ereignis!“ Fürwahr – was Truppen aller deutschen Stämme am 2. September in der Schlacht bei Sedan erstritten, nun war es mit Brief und Siegel versehen; was das Schwert erworben, hatte die Feder nicht verdorben: Die nationale Sehnsucht der Deutschen war gestillt (vorerst, denn die Deutschen Österreichs mußten draußen bleiben).

Am 23. November 1870 wurde das Deutsche Reich gegründet, nicht, wie die Geschichtsbücher lehren, erst am 18. Januar 1871. (Im Januar wurde nur noch öffentlich verkündet, was seit dem Neujahrstag 1871 schon geltendes Recht gewesen.)

<http://www.zeit.de/1970/48/die-deutsche-einheit-ist-gemacht>

Bron

Een prent uit 1870 over de Duitse eenwording, met als titel: "Duitslands toekomst":

Deutschlands Zukunft

Kommt es unter einen Hut? Ich glaube,
es kommt eher unter eine Pickelhaube!

Onderschrift:

"Komt het onder één hoedje? Ik geloof, dat het eerder onder één helm komt!"

Toelichting

De helm is een Pickelhaube, de karakteristieke helm van de Pruisische soldaten.

Gebruik de bron

In deze prent geeft de tekenaar een voorspelling weer over de manier waarop de Duitse eenheid tot stand zal komen.

4p Leg uit:

- * (met een verwijzing naar de bron) welke voorspelling de tekenaar hier weergeeft en
- * (zonder bron) of deze voorspelling is uitgekomen.

Antwoord

Kern van een juist antwoord is:

- De tekenaar voorziet dat de Duitse eenheid tot stand komt door het militaire overwicht van Pruisen 1
- wat blijkt uit het onderschrift / de verwijzing naar de Pickelhaube 1

- Deze voorspelling is uitgekomen, want de Duitse eenheid kwam tot stand (in 1871, na de overwinning in de Frans-Duitse oorlog), met een hoofdrol voor het Pruisische leger 2

Opmerking

Alleen als de hoofdrol van Pruisen in de uitroeping van het keizerrijk wordt genoemd, worden 2 scorepunten toegekend.

Vraag 6 (p-waarde .72)

Bron

*In 1543 publiceert de arts Vasalius het boek *De humani corporis fabrica* (Over de bouw van het menselijk lichaam). Hierin beschrijft hij zijn kijk op de handelwijze van artsen:*

Zolang de artsen meenden dat enkel het genezen van inwendige ziekten tot hun domein behoorde, beschouwden ze de kennis van de ingewanden als voldoende. Zij verwaarloosden de structuur van de beenderen, de spieren, de zenuwen, de aders en slagaders die zich tussen de beenderen en spieren bevinden, alsof deze dingen hen niet aangingen. Aangezien deze zaken werden toevertrouwd aan chirurgijns 1), verdween daardoor niet alleen de ware kennis van de ingewanden, maar ook hun eigen bekwaamheid in het uitvoeren van dissecties (operaties). Dit ging zover dat de artsen dit niet meer probeerden, terwijl de chirurgijns, aan wie deze kunst nu toekwam, te ongeletterd waren om de geschriften van de hoogleraren te begrijpen. (...)

Deze laatste schreeuwden als kauwen van hun hoge katheders over dingen die zij nog nooit hadden onderzocht, maar die zij overnamen uit boeken van anderen.

noot 1 Een chirurgijn houdt zich bezig met behandelingen waarbij bloed tevoorschijn komt, in tegenstelling tot universitair opgeleide artsen.

Gebruik de bron

Een interpretatie:

Op grond van deze bron kun je stellen, dat de kritiek van Vasalius op de artsen uit zijn tijd beter past bij de Renaissance dan bij de middeleeuwen.

3p Ondersteun deze interpretatie door aan te geven:

- welke kritiek op de artsen Vasalius heeft en
- waardoor deze kritiek beter past bij de Renaissance en
- minder past bij de middeleeuwen.

Antwoord

Kern van een juist antwoord is:

- Uit de bron blijkt dat Vasalius af keurt dat artsen zich aan dogma's houden / al hun kennis overnemen uit boeken / zelf geen onderzoek doen 1

- In de Renaissance werd het zelf onderzoeken / een empirische/wetenschappelijke methode als de beste werkwijze gezien 1
- terwijl in de middeleeuwen artsen zich (zonder meer) op de Bijbel / de klassieken / de traditie baseerden 1

Toelichting

Als we deze opdracht langs de meetlat van de (gereviseerde) taxonomie van Bloom leggen dan lijkt het te gaan om een evaluatie opdracht. Een opdracht dus die een beroep doet op hogere denkvaardigheden. De leerlingen moeten beoordelen of deze bron, een passage uit een boek van de arts Vasalius, past bij de Renaissance of bij de middeleeuwen. De makers hadden kunnen volstaan met de vraag: 'Past deze bron beter bij de renaissance of de middeleeuwen', maar hebben ervoor gekozen om hem eenvoudiger te maken. Om te beginnen door te stellen dat er in deze bron kritiek wordt geuit op artsen en dat die kritiek beter past bij de Renaissance dan bij de middeleeuwen. De leerlingen moeten deze interpretatie alleen nog onderbouwen. De leerlingen worden vervolgens ook nog geholpen door hen precies te vertellen hoe ze de opdracht moeten aanpakken.

Door de interpretatie te geven is er geen sprake meer van een evaluatieopdracht, maar mogelijk nog wel van een analyse opdracht. Een opdracht is een analyseopdracht als er sprake is van:

- Transfer
- Kritisch denken
- Een niet-geautomatiseerde oplossingsstrategie
- Het antwoord mag niet expliciet in de bron voorkomen

In deze opdracht moeten leerlingen nadenken over de vraag waarom de kritiek van Vasalius beter past bij de Renaissance dan bij de middeleeuwen:

- Er is in deze opdracht om te beginnen inderdaad sprake van transfer. Leerlingen moeten hun kennis over onderzoeksmethodes in middeleeuwen en Renaissance gebruiken in een voor hen nieuwe context, de denkwereld van de arts Vasalius. Zij moeten eigen kennis dus relateren aan nieuwe informatie.
- In de tweede plaats wordt er een beroep gedaan op kritisch denken. Leerlingen moeten zich afvragen wat de tekst zegt over de onderzoeksmethode die Vasalius voorstaat en zich vervolgens afvragen of deze methode past bij de Renaissance of de middeleeuwen. Vervolgens moeten zij een beredeneerd antwoord geven op de vraag.
- • Leerlingen hebben, als het goed is in de geschiedenislessen geleerd hoe zij informatie uit een bron moeten gebruiken voor het geven van een beredeneerd antwoord. Maar dat betekent niet dat het dan ook een geautomatiseerde routine gaat. Zij zullen, zoals in dit geval, zelf moeten nagaan welke informatie uit de bron een antwoord op de vraag mogelijk maakt. Zij moeten zien dat het gaat om een medische onderzoeksmethode die kenmerkend is voor de Renaissance.

Deze opdracht voldoet daarmee aan de eisen die aan een analyseopdracht worden gesteld.

Vraag 14 (p-waarde .37)

In het pilotexamen havo 2014 (eerste tijdvak) kwam een vraag voor die door leerlingen slecht is gemaakt. De vraag had een p-waarde van 37, veertig procent van de leerlingen haalde geen enkele punt en niet meer dan 15 procent het maximale aantal punten.

Mogelijk is de formulering van de vraag van invloed geweest op de moeilijkheidsgraad. Uit het antwoordmodel kan namelijk worden opgemaakt dat waar in de vraag sprake is van Weltpolitik, buitenlands beleid wordt bedoeld. Weltpolitik is in principe natuurlijk ook gewoon een woord dat het buitenlands beleid aangeeft: In terms of genealogy, it simply stood for 'world policy', and was the word given to denote Germany's policy abroad' (Carroll, 1938, p. 351) Door historici heeft het woord echter een betekenisverenging ondergaan: 'It is used to refer to aggressive German diplomacy between 1890 and 1914, and was closely related to colonial and economic interests. The need for imperialism was felt both to bolster Germany's new identity, and to supplement its industrial expansion. (Smith, 1978, pp. 174, 175).

Door te spreken van invloed op de Weltpolitik van Duitsland had er sprake moeten zijn van een verandering van de Weltpolitik, bijvoorbeeld een versterking ervan of juist een verminderde aandacht voor koloniaal bezit.

De vraag was dus, naar mijn idee, correcter geweest als die had geluid: Welke relatie bestond er tussen industrialisatie en Weltpolitik en tussen nationalisme en Weltpolitik.

Vraag

Groeiend nationalisme en snelle industrialisatie waren aan het einde van de negentiende eeuw beide van invloed op de Duitse Weltpolitik.

4p Leg dit voor beide uit

Antwoord

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Groeiend nationalisme zorgde ervoor dat er pressiegroepen ontstonden die aanstuurden op het verkrijgen/uitbreiden van koloniaal bezit. Hieraan werd tegemoetgekomen met de Weltpolitik 2
- Snelle industrialisatie vergrootte de behoefte aan koloniale grondstoffen en afzetmarkten die in de koloniën (bijvoorbeeld Oost-Afrika/Namibië) konden worden gevonden. De Weltpolitik voldeed aan deze belangen van het Duitse bedrijfsleven 2

Fragment uit Syllabus Duitsland

De troonsbestijging van Wilhelm II in 1888 en het ontslag van Bismarck luiden een nieuw tijdperk in. Duitsland was niet langer tevreden met de bestaande situatie maar wilde een belangrijke plaats

op het wereldtoneel. Deze 'Weltpolitik' was in eerste instantie gericht op overzees imperialisme, waarbij het vooral Groot-Brittannië als koloniale grootmacht tegenover zich vond.

Referenties

Smith, W.D. (1978) The German Colonial Empire. Chapel Hill, NC: North Carolina University Press.
Carroll, E.M. (1938). Germany and the Great Powers, 1866-1914: A Study in Public Opinion and Foreign Policy. NewYork: Prentice-Hall.

Vraag 21 (p-waarde .46)

Sinterklaas 1948

In het havo-pilotexamen 2014 kwam een vraag voor over een spotprent van Jordaan die zeer slecht werd gemaakt. De p-waarde van 46 geeft aan de leerlingen gemiddeld minder dan de helft van de maximale drie punten scoorden. Een kwart van de leerlingen scoorde nul punten en slechts vijf procent van hen haalde de maximale score. Dat iets meer dan de helft voor deze opdracht nog twee punten scoorde is, vermoedelijk te danken aan het antwoordmodel. Als de leerling antwoordde dat Stalin het westen slechts een klein stukje (van de taart) gaf was dat al voldoende voor twee punten.

Dat de leerlingen moeite hadden met deze opdracht is, denk ik, niet verbazingwekkend. Zonder jaartal zouden waarschijnlijk niet alleen leerlingen, maar ook veel docenten in eerste instantie gedacht hebben dat deze prent betrekking had op de conferenties van Jalta (waar o.a. werd besloten tot opdeling van Duitsland) of eerder nog Potsdam (waar Duitsland en Berlijn daadwerkelijk in vier bezettingszones werden verdeeld).

Uiteraard had het jaartal 1948 leerlingen op het idee moeten brengen dat het hier om de blokkade van Berlijn ging. De prent zelf bevat echter geen enkele, voor leerlingen herkenbare, verwijzing naar de blokkade of de luchtbrug. En waarschijnlijk hebben ze tijdens de lessen geleerd dat het de bedoeling van de Russen was om heel Berlijn in handen te krijgen, zonder dat het westen zelfs maar een stukje van Berlijn restte.

Waarschijnlijk zouden de leerlingen minder moeite hebben gehad met een van onderstaande spotprenten over de blokkade van Berlijn.

The BIRD WATCHER

Fragment uit de syllabus

Tijdens de Conferentie van Potsdam in juli 1945 werden de grote mogendheden het niet eens over de vredesregeling met Duitsland en over de nieuwe machtsverhoudingen in Europa. Het wantrouwen tussen de Sovjet-Unie en de Westelijke mogendheden nam verder toe en daarmee groeide de behoefte aan controle over gebieden die van strategisch belang werden geacht. Dit streven naar invloedssferen bevestigde voor elk van beide partijen het vijandbeeld van de andere partij. In Oost-Europa ontstonden volksdemocratieën naar het model van de Sovjet-Unie. In 1947 beoogde president Truman met de Trumandoctrine en met het stimuleren van de Europese eenwording een dam op te werpen tegen communistische expansie. Tijdens de Blokkade van Berlijn in 1948 wisten de Verenigde Staten met veel inspanningen West-Berlijn te behouden.

Bron

Deze prent van tekenaar Jordaan verschijnt in Vrij Nederland onder de titel: "Sinterklaas 1948":

Onderschrift: "Eerlijk zullen wij alles delen".

Tekst op de taart: "Berlijn"

Toelichting

De figuren op de prent zijn (van links naar rechts): Molotov (minister van buitenlandse zaken van de Sovjet-Unie), Stalin, Marianne (Frankrijk), John Bull (Groot-Brittannië), Uncle Sam (Verenigde Staten).

Gebruik bron 9

In deze prent geeft tekenaar Jordaan een mening weer over de situatie rondom Berlijn in 1948.

3p 21 Licht dit toe door:

- aan te geven naar aanleiding van welke situatie deze prent is gemaakt en
- (met een verwijzing naar de bron) uit te leggen welke mening Jordaan hier weergeeft.

Antwoord

Kern van een juist antwoord is:

- De situatie naar aanleiding waarvan de prent gemaakt is, is de Blokkade van Berlijn 1
- waarover Jordaan de mening weergeeft, dat de Sovjet-Unie/Stalin de Westerse geallieerden probeert af te schepen met een klein stukje (taart) / de Westerse geallieerden zoveel mogelijk buiten Berlijn wil houden / buitenspel zet / machteloos laat toekijken 2

Vmbo-examen 2015 (eerste tijdvak)

Vraag 24 (p-waarde .24)

Hoogleraar geschiedenis Hans Renders van de RUG reageerde, gevraagd naar zijn reactie op het vmbo-examen 2015 onderstaande vraag in de NRC met 'echt onbenulligheid ten top! Wat een simplistische vraag. Des te opmerkelijker dat de leerlingen, zoals Huub Kurstjens in Kleio schrijft (1), het hiermee niet bepaald eens waren. Sterker nog, het bleek de moeilijkste vraag uit het examen, met een p-waarde van .24. Meisjes vonden deze vraag nog moeilijker dan jongens (p-waarde respectievelijk .21 en .26). 58% van de leerlingen gaf als antwoord D (54% van de jongens en 63% van de meisjes).

Waarom was deze opdracht zo moeilijk? Die vraag is niet zo eenvoudig te beantwoorden. Zeker niet door een hoogleraar of deocent geschiedenis. Ik vermoed namelijk dat hun eigen kennis een goede analyse in de weg zit.

82% van de leerlingen begreep wel dat de man op de voorgrond de ware Nederlander voorstelt, maar 72% van de leerlingen denkt dat het verzet opdracht voor de poster heeft gegeven. Dat de soldaat de ware Nederlander ligt vermoedelijk wel voor de hand. Hij is stoer en scherp afgebeeld op de voorgrond, terwijl de andere man, vaag en wat sullig is afgebeeld. Maar om wat voor soldaat gaat het hier? Ligt het niet voor de hand dat het hier om een Nederlands legeronderdeel gaat? De soldaat heeft op zijn linkermouw het embleem van het Nederlandse vrijwilligersleger. Is het, als je de Stahlhelm en de Wolfsangel niet herkent, dan raar als je meent dat het verzet oproept dienst te nemen in een vrijwilligersleger tegen de Duitsers?

Bron

Een propagandaposter (1943)

— een rood-wit-blauwe zakdoek

— het teken van het Nederlands
vrijwilligersleger

Gebruik de bron

1p Wie gaf opdracht tot het maken van deze propagandaposter uit 1943? En wie wordt als de ware Nederlander voorgesteld?

- A De Duitse bezetter gaf de opdracht. De man op de achtergrond stelt de ware Nederlander voor.
- B De Duitse bezetter gaf de opdracht. De man op de voorgrond stelt de ware Nederlander voor.
- C Het Nederlandse verzet gaf de opdracht. De man op de achtergrond stelt de ware Nederlander voor.
- D Het Nederlandse verzet gaf de opdracht. De man op de voorgrond stelt de ware Nederlander voor.

Opdracht 25 (p-waarde .68)

Een andere opdracht was een 'traditionele' betrouwbaarheidsopdracht. Leerlingen moeten een argument voor en een argument tegen de betrouwbaarheid van de bron voor onderzoek naar de Slag om Stalingrad noemen. Helaas kunnen leerlingen hier volstaan met een standaardantwoord, dat ze op nagenoeg elke vraag over betrouwbaarheid kunnen geven: betrouwbaar omdat het een relaas is van een ooggetuige, onbetrouwbaar omdat hij zijn verhaal pas veel later vertelt. Een antwoord, dat ook goed gerekend mag worden, als de verteller is partijdig is al even gratis als de leerlingen geen argument hoeven te noemen waarom de schrijver/verteller belang zou hebben bij een partijdige

weergave van de gebeurtenis. Hiervan uitgaande was de P-waarde niet erg hoog: 68, terwijl slechts 54% van de leerlingen de volle twee punten voor deze vraag kreeg.

Bron

Een Sovjetsoldaat vertelt in 2003 over de Slag om Stalingrad:

Ik herinner me dat het een prachtige, heldere ochtend was. Die dag begonnen de Duitsers de strijd met een gigantische luchtaanval. Ik zag wel tweeduizend vliegtuigen die de stad bombardeerden. Veertigduizend inwoners van Stalingrad kwamen daarbij om. 'De barbaarse aanval', zo noemen we de aanval nog altijd, omdat de bommen zo duidelijk gericht waren tegen onze burgers.

Gebruik de bron

2p Stel: je doet onderzoek naar de Slag om Stalingrad en je vindt deze bron.

Je twijfelt of de bron betrouwbaar is of niet.

- ◇ Geef een argument waaruit blijkt dat dit een betrouwbare bron is.
- ◇ Geef ook een argument waaruit blijkt dat de bron onbetrouwbaar is.

Doe het zo:

Betrouwbaar, omdat ... (geef argument).

Onbetrouwbaar, omdat ... (geef argument).

maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Betrouwbaar, omdat de verteller een ooggetuige/tijdgenoot is/bij de slag (als militair) aanwezig was 1
- Onbetrouwbaar, omdat de verteller (belangrijke) feiten kan zijn vergeten / zich de gebeurtenissen (onbewust/opzettelijk) anders kan hebben voorgesteld / er veel tijd verstreken is tussen de gebeurtenis en het verslag daarover / de verteller partijdig is 1

Vraag 9 (p-waarde .54)

Dezelfde hoogleraar Hans Renders had als commentaar op een andere vraag dat het antwoord al in de vraag staat. De examenmakers wilden weten waarom er discussie was binnen de ARP over de opkomst van de radio. En dan staat er: 'Verschillende maatschappelijke groeperingen richten hun eigen radio-omroepvereniging op. De helft van alle gezinnen luistert naar uitzendingen van verschillende radio-omroepverenigingen. De leiding van de ARP was aan de ene kant **positief** (...) maar de leiding vond die ontwikkeling aan de andere kant ook **gevaarlijk**.'

Nou, bij de beantwoording van de vraag hoef je geen enkele kennis te hebben. Te meer omdat de woorden positief en gevaarlijk ook nog dikgedrukt staan. De historicus Renders vergist zich. Om deze vraag te kunnen beantwoorden moeten de leerlingen inzicht hebben in het wezen van het verschijnsel verzuiling en daarmee is het, wat mij betreft, een mooie vraag. Het feit dat er twee woorden vetgedrukt staan helpt alleen om de aandacht te focussen op het enerzijds-anderzijds aspect

van de vraag. Dat de vraag niet eenvoudig is blijkt ook uit de p-waarde, die met 54 zeker niet aan de hoge kant was.

Binnen de ARP was er discussie over een ontwikkeling op het gebied van de radio in Nederland. Hieronder staan drie gebeurtenissen die horen bij deze ontwikkeling:

- 1918: de eerste radio-uitzending;
- 1924-1927: verschillende maatschappelijke groeperingen richten hun eigen radio-omroepvereniging op;
- 1935: de helft van alle gezinnen luistert naar uitzendingen van verschillende radio-omroepverenigingen.

De leiding van de ARP was aan de ene kant positief over deze ontwikkeling op het gebied van de radio. Maar de leiding van de ARP vond die ontwikkeling aan de andere kant ook gevaarlijk.

◇ Noem voor beide standpunten een reden.

Doe het zo:

Positief, omdat ... (noem reden), maar ook gevaarlijk, omdat ... (noem reden).

maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Positief, omdat de radio gebruikt kon worden om de opvattingen/ cultuuruitingen van de protestanten/binnen de eigen partij te verspreiden, 1
- maar ook gevaarlijk, omdat protestanten nu ook konden luisteren naar de (ongewenste) opvattingen/cultuuruitingen van andere groeperingen 1

Referenties

- Bron: Kurstjens, H. (2015). De ware Nederlander draagt geen Duitse helm (of toch wel?): De vmbo-examens geschiedenis van 2015.
- <http://www.nrc.nl/next/van/2015/mei/19/vraag-24-was-echt-onbenulligheid-ten-top-wat-ee-1498366#> =

Havo- en vwo-examen 2016 (tweede tijdvak)

Vraag 5 (vwo)

Ook historisch onderzoek heeft vaak veel weg van puzzelen, maar je kunt je afvragen of het ook bij het maken van een geschiedenisexamen om puzzelen moet gaan. Mij lijkt dat de nadruk in onderstaande vragen uit het vwo-examen van 2016 wel heel erg op puzzelen ligt in plaats van op historisch denken en redeneren.

Inleiding op de bron

Dit puzzelen begint al in de inleiding op de bron. Een koptische bron beschrijft de verovering van Egypte door de islamitische Arabieren. Lang niet alle leerlingen zullen weten wat kopten zijn en de bedenker van deze opdracht heeft daarop met een noot geanticipeerd: Kopten zijn christenen uit Egypte. Vervolgens wordt er nog aan toegevoegd dat de kopten uit deze bron zich hebben afgescheiden van een andere koptische kerk, namelijk die van Cyrus. Ja en, zou ik als leerling denken, wat moet ik met deze aanvullende informatie en wie of wat is Cyrus?

Maar de inleiding bevat meer informatie over de bron. Deze stamt uit de tijd van de verovering van Egypte. Niet duidelijk is in welke tijd deze verovering plaatsvond (wordt pas in de bron duidelijk). Wel wordt gezegd dat de bron een elfde-eeuwse Arabische vertaling is.

Als je al deze informatie tot je hebt genomen (je hebt de bron zelf dan nog niet gelezen), dan weet je als historicus en kenner van de manier waarop examenvragen in elkaar steken, dat er waarschijnlijk een vraag komt over de bruikbaarheid of betrouwbaarheid van de bron en dat de islamitische vertaling van een christelijke bron mogelijk een bepaalde interpretatie bevat die geen recht doet aan de oorspronkelijke bron. Of dat inderdaad het geval is hangt met name af van het antwoord op de vraag of de vertaler er belang bij had om de inhoud oorspronkelijke bron te verdraaien. Een historicus zal dan natuurlijk de oorspronkelijke bron (mits voorhanden) naast de Arabische vertaling leggen. De leerlingen moeten het echter doen met deze ene bron en zullen dus op basis van de inhoud moeten onderzoeken of er reden is voor een verdraaiing van feiten.

De tweede vraag blijkt inderdaad betrekking te hebben op de bruikbaarheid van de bron, maar in de eerste vraag wordt gezegd dat uit deze bron twee oorzaken voor de snelle verspreiding van de islam kunnen worden afgeleid. Dat lijkt op zijn minst tegenstrijdig. Als je kunt twijfelen aan de bruikbaarheid van de bron voor de reconstructie van de gebeurtenissen bij de Arabische verovering, omdat deze weergave een erg partijdige indruk maakt, is de bron dan wel bruikbaar voor het reconstrueren van oorzaken voor de snelle verspreiding, zoals wordt gevraagd?

De inhoud van de bron

Dan de bron zelf. Er is sprake van rechtzinnige kopten in Egypte die door Cyrus worden onderdrukt. Maar wie is Cyrus? Opnieuw een noot die daarover uitsluitsel geeft. Cyrus blijkt een gouverneur te zijn van Egypte. Hij is aangesteld door de christelijke Byzantijnse keizer Herakleios. Onduidelijk is wat het belang is van deze extra informatie die voor leerlingen alleen maar verwarrend zal zijn, omdat zij deze keizer ongetwijfeld niet kennen. Cyrus is niet alleen gouverneur maar ook patriarch (kennen leerlingen dit begrip en is het van belang dat zij dit begrip kennen?) van de koptische kerk van Alexandrië. Leerlingen moeten de conclusie trekken dat de bron afkomstig is van andere christenen dan de christenen van Cyrus en dat dit dus de rechtzinnige christenen zijn, wat rechtzinnig dan ook maar mag betekenen.

Gewapend met al deze kennis kan een leerling dan uit de eerste alinea concluderen dat het gaat om de klacht van rechtzinnige kopten dat een groot aantal geloofsgenoten afvallig werden door het optreden van een andere christen, Cyrus. Ondertussen is nog steeds niet duidelijk uit welke koptische richting de bron afkomstig is.

De volgende regels zijn duidelijk, moslims veroverden Alexandrië en staken veel kerken in brand. Maar dan de zin: 'Sanutius, een vrome edelman, bracht Amr op de hoogte van de situatie van de

patriarch Benjamin, hoe hij uit angst voor de Byzantijnen op de vlucht was geweest.' Wie is Sanutius? Ja, een vrome edelman, maar van welk geloof. Wie is Benjamin? Een patriarch, een christen dus, maar gevlucht voor Byzantijnen, andere christenen. En waarom gevlucht? Uit het vervolg kun je, met de nodige moeite, afleiden dat Benjamin behoorde tot de rechtzinnigen en dus een vijand was van Cyrus. Benjamin keerde uiteindelijk terug naar Alexandrië, waar Cyrus patriarch was of was geweest, waaruit je zou kunnen concluderen dat, in ieder geval volgens deze bron, de rechtzinnigheid uiteindelijk had gezegevierd.

Het antwoord

Een dan het antwoord: 'De tekst is gekleurd door de Arabische vertaling / is later herschreven in het Arabisch'. Alsof elke vertaling onbetrouwbaar is. Als dat werkelijk zo is, dan heeft elke politiemann/vrouw of rechter in ons land een groot probleem als hij bij de ondervraging van iemand die het Nederlands niet machtig is, gebruik moet maken van een tolk. De veroveraar kan zijn stempel hebben gedrukt op de weergave. Ja natuurlijk is dat zo, maar daar gaat het niet om. Als historicus stel je de vraag of de vertaling aanleiding geeft om te denken dat er bewust mee geknoeid is. Dat lijkt met deze bron niet het geval te zijn. De rechtzinnige christenen hebben een ernstig conflict met Cyrus en vermelden dat moslims de stad van hun vijand, Alexandrië, hebben veroverd en hun kerken in brand hebben gestoken. De moslims hielpen de rechtzinnigen vervolgens om terug te keren naar Alexandrië. Eind goed al goed zou je zeggen. Toen de Arabieren deze bron honderden jaren later lazen hadden zij, lijkt mij, weinig reden om deze niet naar waarheid te vertalen.

Bron

Een koptische 1) bron beschrijft de verovering van Egypte door de islamitische Arabieren. De bron is overgeleverd in een elfde-eeuwse Arabische vertaling, maar stamt uit de tijd kort na de verovering: Door de beproevingen en onderdrukking waaraan Cyrus 2) de rechtzinnige kopten in het geloof blootstelde, week een groot aantal onder hen van het rechte pad af, sommigen uit angst voor vervolging, anderen door omkoping, en weer anderen door overreding en bedrog. (...) Toen zond de vorst van de moslims een leger naar Egypte onder aanvoering van een van zijn trouwe aanhangers, genaamd Amr ibn Al-Asi. (...) En in het jaar 641 veroverden de moslims Alexandrië, verwoestten de muren en staken veel kerken in brand. (...) Sanutius, een vrome edelman, bracht Amr op de hoogte van de situatie van de patriarch Benjamin, hoe hij uit angst voor de Byzantijnen op de vlucht was geweest. Toen liet Amr over alle provincies van Egypte een brief verspreiden, waarin hij schreef: "De plek waar Benjamin, de patriarch van de koptische christenen zich bevindt, valt onder onze bescherming. Laat hem in alle veiligheid terugkeren zodat hij het bestuur over zijn kerk en volk op zich kan nemen." Toen de heilige Benjamin dit vernam, keerde hij na een afwezigheid van dertien jaar in grote blijdschap terug naar Alexandrië, gesierd met de kroon van het lijden dat het rechtzinnige volk had ondergaan vanwege de vervolging door de ketters.

noot 1 Kopten zijn volgelingen van de christelijke kerk van Egypte. Deze bron is afkomstig van koptische christenen die zich hebben afgescheiden van de koptische kerk van Cyrus.

noot 2 Cyrus is rond 631 door de christelijke Byzantijnse keizer Herakleios aangesteld tot gouverneur van Egypte en patriarch van de koptische kerk van Alexandrië.

Vwo-vraag 4

Gebruik de bron

Uit deze bron kunnen twee oorzaken voor de snelle verspreiding van de islam worden afgeleid.

4p Noem beide oorzaken en geef bij elke oorzaak aan waardoor die bijdraagt aan de snelle verspreiding van de islam.

Kern van een juist antwoord is:

- Uit de bron blijkt dat de christenen onderling verdeeld zijn (in Egypte) 1
- waardoor zij niet één front tegen de oprukkende moslims vormen 1
- Uit de bron blijkt dat de islamitische veroveraars zich tolerant opstellen tegenover de plaatselijke godsdiensten 1
- waardoor het voor de inheemse bevolking gemakkelijker wordt het gezag van de nieuwe heersers te aanvaarden 1

Vwo-vraag 5

Gebruik de bron

Stel: je doet onderzoek naar de Arabische verovering van Egypte in de zevende eeuw en je vindt deze bron. Je twijfelt aan de bruikbaarheid van deze bron voor de reconstructie van de gebeurtenissen bij de Arabische verovering, omdat deze weergave een erg partijdige indruk maakt.

2p Geef twee redenen om te twifelen aan de bruikbaarheid van de informatie uit deze bron door de partijdigheid van de bron.

Kern van een juist antwoord is:

- De tekst is gekleurd door de Arabische vertaling / is later herschreven in het Arabisch (waardoor de veroveraar zijn stempel kan hebben gedrukt op de weergave) 1
- De bron is afkomstig uit één bepaalde koptische richting (waardoor de andere richting ongunstig kan worden afgeschilderd) 1

Vmbo-examen 2019 (eerste tijdvak)

Van de 48 vragen lag de p-waarde van 7 vragen onder de 40, d.w.z. 15%.

Nader gespecificeerd:

- 1 vraag had een p-waarde tussen 00-10
- 1 vraag had een p-waarde tussen 10-20
- 1 vraag had een p-waarde tussen 20-30
- 4 vragen hadden een p-waarde tussen 30-40

Drie van deze vragen hebben betrekking op chronologievragen. Aan die vragen is een ander artikel op Histoforum gewijd. Hier enkele opmerkingen bij de overige vier vragen.

De verklaring waarom de p-waardes van vraag 44 en 18 zo laag zijn, zou wel eens heel eenvoudig kunnen zijn. Elk jaar wordt de syllabus opnieuw vastgesteld en meestal zijn er dan enkele kleine veranderingen, een begrip (gebeurtenis of persoon) wordt toegevoegd. Deze zijn natuurlijk niet verwerkt in de methode als deze al een aantal jaren in gebruik is. Als de docent zelf geen kennis heeft genomen van de syllabus, zullen diens leerlingen niet in staat zijn vragen over nieuwe begrippen/gebeurtenissen/personen te beantwoorden. Het begrip populisme (de opkomst van het populisme) kwam voor het eerst voor in de syllabus van 2018. Dat geldt ook voor bezetting van het Ruhrgebied/Dawesplan.

Een reden waarom de p-waarde van vraag 21 zo laag is (.30) is mogelijk dat hier naar de naam van een politiek wordt gevraagd. Deze naam heb je goed of fout, je krijgt nul of een punt. Ongeveer goed is hier niet mogelijk. Een andere reden zou kunnen zijn dat docenten, begrijpelijk, meer aandacht hebben besteed aan de inhoud van Colijns politiek dan aan de naam voor die politiek.

Dat vraag 28 een lage p-waarde heeft, verbaast mij eerlijk niet echt. Ik kan me voorstellen dat leerlingen over de vraag nadenken vanuit de positie van de politie als vriend en helper. Dat zie je tenslotte graag in een democratie. Dan ga je dus de mist in. Je moet je niet focussen op de rol van de politie, maar op het hakenkruis, waaruit je moet concluderen dat het gaat om nationaalsocialistische politieagenten, die niet in dienst zijn van een rechtsstaat. Alleen het noemen van het hakenkruis is onvoldoende voor het behalen van het ene, maximaal te halen, punt.

Vraag 44 (p-waarde = 12)

Bron

Op een website:

Het is een begrip dat gebruikt wordt voor politieke bewegingen die zich afzetten tegen het bestuur van het land. Vaak wordt het begrip negatief gebruikt. De bewegingen krijgen het verwijt dat ze alleen zeggen wat het volk wil horen.

Gebruik de bron

1p Welk begrip wordt omschreven?

Antwoordmodel

Maximumscore 1

populisme

Vraag 18 (p-waarde = 27)

Bron

De steenkoolproductie in het Ruhrgebied (1920-1925):

jaar	hoeveelheid in 1.000 ton
1920	88.097
1921	93.849
1922	96.863
1923	41.805
1924	94.128
1925	104.339

Gebruik de bron

2p In 1923 is er een duidelijk productieverschil met de jaren daarvóór en erna.

- Geef één verklaring voor dit productieverschil.
- Noem daarna de naam van het Amerikaanse hulpprogramma waardoor de productie zich na 1923 kon herstellen.

Antwoordmodel

maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Een verklaring voor het productieverschil is de (Franse) bezetting van het Ruhrgebied / de algemene staking als protest tegen de (Franse) bezetting van het Ruhrgebied 1
- Dawesplan 1

Vraag 21 (p-waarde = 30)

1p De regering van Colijn probeerde de economische crisis in Nederland te bestrijden met een politiek van bezuinigingen. Zo werden de lonen van ambtenaren en de uitkeringen van werklozen verlaagd.

Onder welke naam staat deze politiek van de regering Colijn bekend?

Antwoordmodel

Maximumscore 1

Aanpassingspolitiek

Vraag 28 (p-waarde = 33)

Bron

Een poster uit 1941:

Toelichting Op de poster staat bovenaan: Dag van de Duitse politie 1941. Onderaan staat: De politie, je vriend, je helper!

Gebruik de bron

1p Stel: je moet onderzoeken of Duitsland in 1941 een rechtsstaat of een totalitaire staat was. Je komt deze bron tegen. Geef aan of Duitsland in 1941 een rechtsstaat of een totalitaire staat was. Verklaar je antwoord met behulp van de bron. Doe het zo: Duitsland was in 1941 een ... (kies uit: rechtsstaat/totalitaire staat), want de politie ... (geef verklaring met behulp van de bron).

Antwoordmodel

Maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Duitsland was in 1941 een totalitaire staat, want de politie gebruikt het hakenkruis/want de politie is nationaalsocialistisch (en dus niet onafhankelijk/staat niet boven de partijen zoals in een rechtsstaat wel het geval zou moeten zijn).

Opmerking

Alleen als na een juiste keuze een juiste verklaring volgt, wordt 1 scorepunt toegekend

Havo-examen 2019 (eerste tijdvak)

Vraag 5 (p-waarde .43)

Met het drukken van noodgeld heeft het stadsbestuur van Leiden, volgens vraag vijf van het havo-examen, zowel een financieel als een politiek doel. Dat het drukken van papiergeld een financieel probleem moet oplossen, zoals het antwoordmodel stelt, kan ik volgen. Maar wat leerlingen moeten antwoorden bij het tweede deel van de vraag begrijp ik niet. Het opschrift 'Voor het vaderland' doet het bestuur een beroep op vaderlandsliefde om zo te zorgen voor steun onder de bevolking voor hun beleid. Als dit al het doel was, dan lijkt het, blijkens de bron, uitermate onwaarschijnlijk dat zij daarin slaagden. Zouden de burgers echt zo naïef zijn geweest dat zij in het voor volk en vaderland praatje traptten, toen bleek dat zijn onder dwang hun producten tegen waardeloos papiergeld moesten verkopen en als wisselgeld ook nog eens 'echt' geld moesten teruggeven. Dit leidde, aldus de monnik, tot verarming van de burgers. Ik kan me voorstellen waarom deze vraag een p-waarde had van .43. Met het tweede deel van de vraag zullen de leerlingen vast niet veel punten hebben gescoord.

Bron

Terwijl Leiden door de Spaanse troepen wordt belegerd schrijft de monnik Wouter Jacobszoon in Amsterdam in 1574 in zijn dagboek: Het nieuwtje ging rond dat in Leiden geld werd geslagen van papier, in stukken van tien stuivers en van een gulden. Het papier oogde heel wit en was zorgvuldig samengeplakt tot de dikte van een daalder. Het was fraai geslagen, met op de ene zijde een leeuw met een zwaard en het opschrift 'Pro Patria' ('Voor het vaderland'). Men zei dat de soldaten van de stad [Leiden] met dit geld betaald werden, terwijl bij stedelijke verordening was bepaald dat iedereen verplicht was de soldaten hiervoor zonder pardon alle zaken te leveren en te verkopen die men in de aanbieding had, alsof het om gewoon geld ging. Hierdoor kon het gebeuren dat de brave burgers verarmden, aangezien de soldaten alles wat zij kochten, hoe gering de prijs ook was, met dit papier betaalden en dan het resterende bedrag in normaal wisselgeld eisten.

Gebruik de bron

Het stadsbestuur van Leiden wil met het uitgeven van de noodmunten:

1 een financieel probleem oplossen en

2 een politiek doel bereiken.

4p Leg dit voor beide uit met een verwijzing naar de bron.

Antwoordmodel

maximumscore 4

Uit het antwoord moet blijken dat het stadsbestuur met het uitgeven van noodmunten:

- waarvoor de bevolking verplicht aan de soldaten goederen moet leveren / wisselgeld moet geven, het probleem wil oplossen dat er geen geld is om de soldaten die Leiden verdedigen te betalen 2
- met de tekst 'Voor het vaderland' een beroep doet op de vaderlandsliefde van de burgers, waarmee het wil bereiken dat er steun is onder de bevolking voor hun beleid / dat de burgers de Opstand steunen 2

Vwo-examen 2019 (eerste tijdvak)

Al jaren heb ik het, als ik het geschiedenisexamen havo en vwo bekijk, het gevoel dat ik er zeker geen tien, of een negen voor zou halen. Dit jaar was ik, na het lezen van slechts vier vragen bang, dat ik zelfs geen voldoende zou halen. Niet goed voor je gevoel van eigenwaarde na vijfentwintig jaar lesgeven. Ben ik echt zo slecht in geschiedenis, in historisch denken en redeneren? Dat kan natuurlijk, maar toen ik vraag twee en vier van het vwo-examen eens goed tegen het licht hield, inclusief het antwoordmodel, kwam ik tot een andere conclusie. Er is op deze vragen en antwoorden het nodige af te dingen. Althans, dat is mijn overtuiging. Maar misschien heb ik het bij het verkeerde eind. Commentaar op mijn analyse stel ik dan ook zeer op prijs. U kunt mij bereiken via mijn contactgegevens op Histoforum.

Vraag 2 (p-waarde .86)

Vraag twee uit het vwo-examen 2019 eerste tijdvak viel mij in eerste instantie op vanwege de, in mijn ogen, behoorlijk omslachtige formulering van de vraag. Waarom niet gewoon gevraagd waarvoor Tacitus de Romeinen in deze bron wil waarschuwen? Ik formuleerde voor mezelf een antwoord en kwam er vervolgens achter, door het antwoordmodel te raadplegen, dat ik voor deze tweepuntsvraag nul punten zou hebben gehaald. Zeker, ik had geantwoord dat Tacitus waarschuwt dat de Germanen een oorlogszuchtig volk zijn, maar daarbij had ik het gelaten. Dit antwoord had geen enkel punt opgeleverd omdat je het eerste punt alleen kon verdienen als je vervolgens gezegd had dat de Romeinen voor dit gevaar te weinig oog hadden of dat ze zich moesten voorbereiden op een Germaanse aanval.

Waar is te lezen of waaraan kunnen leerlingen het antwoord ontleen dat de Romeinen onvoldoende oog hebben voor het gevaar van de Germanen aan de grens of dat de Romeinen zich moeten voorbereiden op een aanval van de Germanen? Hoe zouden leerlingen moeten weten dat er een directe dreiging van een Germaanse aanval is en dat die aanval gericht is op de Romeinen. Tacitus beweert immers alleen dat adellijke jongeren graag naar stammen gaan die in een oorlog verwickeld zijn.

Ligt het aan mij dat ik sterk het gevoel heb dat er hier sprake is van hineininterpretieren? Ook de groep docenten die het examen hebben besproken hadden blijkbaar moeite met deze vraag. Iemand merkte op dat het eerste en het tweede antwoordelement wel erg dicht op elkaar zitten wat het

antwoord betreft, waardoor de antwoorden van de leerlingen mogelijk onvollediger lijken dan ze zijn. Maar dat is niet het probleem bij deze vraag. Het probleem is dat de bedenker van de vraag weet dat dit een fragment is uit Tacitus' Germania waarin hij Romeinen waarschuwt voor laksheid/niet alert zijn, want Germanen zijn roofzuchtig. Vanuit deze kennis zijn vraag en antwoord geformuleerd. Vanuit kennis dus die de bedenker wel, maar de leerling niet heeft.

De vergadering concludeert vervolgens dat leerlingen twee punten kunnen behalen als zij met een verwijzing naar de bron iets zeggen over de oorlogszucht van de Germanen en dat leerlingen zelfs nog een punt krijgen als zij de waarschuwing noemen zonder verwijzing naar de bron.

Als docenten dit overnemen zal de p-waarde uiteindelijk wel meevallen, daarmee, in mijn ogen, suggererend dat de vraag goed te doen was. Dit bleek inderdaad het geval, de p-waarde van deze vraag was .86.

Bron

De Romeinse geschiedschrijver Tacitus schreef rond 98 een boek over de Germanen. Hij schrijft:

Als er bij de eigen stam door langdurige vrede en stilstand niets te beleven is, gaan de meeste jongeren van adel op eigen initiatief naar de stammen die dan in een oorlog verwickeld zijn. Germanen houden namelijk niet van rust. Om een groot gevolg te onderhouden zijn geweld en oorlog nodig. Want mannen doen een beroep op de gulheid van hun leider voor dat mooie oorlogspaar of die bloedige, zegevierende werpspies. Eenvoudig toebereide maar overvloedige maaltijden krijgen ze bij wijze van soldij. De bron voor die gulheid is gelegen in oorlog en roof. Germanen zijn er moeilijker toe te bewegen land te beploegen of de oogst af te wachten dan de vijand uit te dagen en wonden te verdienen. Want ze vinden het een blijk van slapheid en laksheid om met zweet te verwerven wat je door bloed kunt krijgen.

Gebruik de bron

Bewering: Tacitus wil de Romeinen waarschuwen.

2p Ondersteun deze bewering door met een verwijzing naar de bron uit te leggen welke waarschuwing Tacitus overbrengt.

Antwoordmodel

maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat:

- Tacitus de Germanen beschrijft als oorlogszuchtig / roofzuchtig / als een volk dat strijd verkiest boven landarbeid 1
- waarmee hij de waarschuwing overbrengt dat de Romeinen te weinig oog hebben voor het gevaar dat de Germanen vormen aan de grens van het Romeinse Rijk/dat de Romeinen zich moeten voorbereiden op een Germaanse aanval 1

Opmerking

Er wordt alleen 1 scorepunt toegekend aan een juiste verwijzing naar de bron als de waarschuwing van Tacitus juist wordt weergegeven.

Vraag 4 (p-waarde .58)

Hoe kun je, als kerk, met een afbeelding van de doop van de koning je positie in de samenleving versterken. Het enige dat in mij opkwam was wat ook een van de mogelijke antwoorden was, je hoopt dat onderdanen van de koning er reden in zien om zich ook te laten dopen. Dit geldt echter, lijkt me, alleen als je een positief beeld van de koning hebt. Het andere mogelijke antwoord begrijp ik echter niet. De kerk werd, zo luidt een goed antwoord, succesvoller bij de verspreiding van het christendom, omdat de bekering van de koning bescherming gaf aan missionarissen. Het lukt mij niet het verband te zien tussen het vertonen van een afbeelding van de doop van de koning en het beschermen van missionarissen waardoor de verspreiding van het christendom werd bevorderd.

Nog onbegrijpelijk wordt het bij het tweede deel van de vraag. De kerk kon, volgens het antwoordmodel, beweren dat zij machtiger was dan de koning omdat de bisschop de koning doopte. Leden van ons koningshuis zijn gedoopt door leden van de clerus, of het daarbij om een priester, bisschop of predikant gaat, is niet relevant. Het is simpelweg de taak van de clerus om mensen te dopen. Andersom zou wel bijzonder raar zijn, een lid van het koningshuis dat kind (of bisschop) doopt. Maar niemand zal beweren dat een lid van de clerus, hoe hoog ook in de kerkelijke hiërarchie, op grond hiervan zal beweren dat hij machtiger is dan een koning.

Een collega reageerde op dit laatste als volgt:

'Voor je laatste opmerking zou ik je willen verwijzen naar 'An introduction to christianity', waarin ook gesproken wordt over de status die clerus ontleende aan de doop van koningen tijdens de vroege middeleeuwen. Dan komen we uiteindelijk wel weer bij je eerdere opmerking dat dit voorkennis is die leerlingen niet per se hebben.'

Vraag 4

In 496 werd Clovis, de koning van de Franken, gedoopt in de kathedraal van Reims (Frankrijk) door bisschop Remigius. Zowel in de vroege als in de late middeleeuwen werd deze doop door de rooms-katholieke kerk met afbeeldingen in herinnering gebracht. Hiermee kon de kerk haar positie versterken.

4p Toon dit voor zowel de vroege als de late middeleeuwen aan, telkens met een kenmerkend aspect uit die tijd

Antwoordmodel

maximumscore 4

Kern van een juist antwoord is:

Met het in herinnering brengen van de doop van Clovis kon de kerk haar positie versterken doordat:

- de kerk in de vroege middeleeuwen succesvoller werd bij 'de verspreiding van het christendom', omdat de bekering van de koning bescherming gaf aan missionarissen / omdat de bekering van de koning zijn onderdanen stimuleerde zich ook te laten dopen 2

- de kerk in de late middeleeuwen bij 'de vraag of de wereldlijke of de geestelijke macht het primaat heeft' kon beweren dat zij machtiger was dan de koning omdat de bisschop de koning doopte 2

Opmerking

Alleen voor de combinatie van een juiste verklaring voor het versterken van de positie van de kerk met een daarbij passend kenmerkend aspect van de vroege of van de late middeleeuwen worden scorepunten toegekend

Vwo-examen 2019 (tweede tijdvak)

Vraag 2

Hoeveel letters heeft het woord 'ball' vroeg de juffrouw. Drie zegt een van de leerlingen, na even te hebben nagedacht. Fout, zegt de juffrouw. Kijk maar en ze telt, wijzend op elke letter, tot vier. Had ze doorgevraagd, dan had de leerling haar uitgelegd dat het woord 'ball, slechts drie onderscheiden letters telt, de ll komt tweemaal voor.

Een leerling wisselt, door het beroep van zijn vader, heel vaak van school. Op elke nieuwe school werd hij door leerlingen gepest. Maar doorgaans slechts een keer. Hier stopt het verhaal. Naar de voor het stoppen van het pesten kunnen we slechts raden. Misschien hadden de pesters er genoeg van zou je denken, maar wie de context van de opmerking kent weet dat het antwoord anders is. De leerlingen sloeg er dusdanig overtuigend op los, dan niemand hem daarna nog durfde te pesten.

In deze opdracht willen de Atheners, volgens de bedenkers, met een wet de democratie beschermen. Althans dat wordt de leerlingen hier voorgehouden. Mijn eerste reactie, als leerling, zou zijn: Is dit Athene een democratie, een samenleving waarin mensen worden verkocht (en dus tot slaaf gemaakt) en waarin mensen worden aangemoedigd (en beloond) om elkaar aan te geven? Een samenleving waarin het voor mensen die er niet geboren zijn, onmogelijk is om er ooit als volwaardig burger deel van uit te maken. Een naar binnen gerichte samenleving, waarin niet alleen aan slaven en vrouwen, maar ook aan mensen van buiten het burgerschap wordt onthouden.

Had het niet veel meer voor de hand gelegen om leerlingen te vragen met argumenten te onderbouwen welke bezwaren men zou kunnen hebben tegen deze interpretatie van democratie of te vragen welk beeld je krijgt van de Atheense samenleving. Toegegeven, het zal minder eenvoudig zijn om een betrouwbaar antwoordmodel te formuleren. Onderzoek heeft een aantal jaren geleden echter al laten zien dat er op de betrouwbaarheid van het huidige examen wel het een en ander is af te dingen. Derde en vierde correctoren gaven toen gemiddeld op een havo-examen een veel lager cijfer, ongeveer een vol punt als ik me goed herinner, dan de eerste en tweede corrector. Meer vertrouwen in het beoordelingsvermogen van docenten zou, wat mij betreft, de weg vrij maken naar examenvragen of opdrachten die echt toetsen wat wij, als docenten, belangrijk vinden in ons vak.

Bron

De Atheense jurist Demosthenes (384 – 322 voor Christus) beschrijft een wet: Als een niet-Atheense man met een burgervrouw samenwoont, op welke manier dan ook, dan mag elke Athener die dat wil (hiertegen) een klacht indienen bij de thesmothetai 1). Als de aangeklaagde wordt veroordeeld dan zullen hijzelf en zijn bezittingen worden verkocht en een derde deel zal worden gegeven aan de

aanklager. (...) Aanklachten kunnen worden gedaan bij de thesmothetai door diegenen die daar het recht toe hebben.

noot 1 juridische beambten die verantwoordelijk waren voor het vastleggen van wetten in Athene.
Gebruik de bron

Een bewering: Met deze wet willen de Atheners het burgerschap en daarmee de democratie beschermen.

2p Ondersteun beide delen van deze bewering.

Antwoordmodel

maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat:

- deze wet relaties tussen Atheense burgervrouwen en niet-Atheners bestraft om te voorkomen dat hun eventuele kinderen aanspraak maken op burgerschap/ dat een niet-Athener ten onrechte burgerrechten claimt 1
- wat ervoor zorgt dat alleen burgers van volledige Atheense afkomst in de volksvergaderingen stem hebben /invloed hebben op de Atheense politiek 1